

Hét részlet egy önéletírásból

(A nemzeti könyvtár jubileuma hozta elő
őket)

Közhangulat az ötvenes-hatvanas évek fordulóján

Az ország lakosságának túlnyomó többsége az ötvenes évek legvégén és a hatvanas évek legelején jobban akart élni. Egész egyszerűen: jobban. A helyzet messze volt attól, hogy forradalmi legyen. Köztudott volt, hogy belátható időn belül nem lesz se UK, se MUK, se FUK.

A restauráció teljes körű lett, a fő megtorlások már végbementek. Látszólag minden olyan volt, mint „régén”, a Rákosi időszakban. Akadtak azonban jelek, hogy mégsem. Az életszínvonal érzékelhetően emelkedett. Érzékelhető volt a „gulyáskommunizmus” ígérete. A különféle értelmiségi tevékenységek finanszírozására is mind több pénz került.

Az ipari termelés növekedett, s noha a mezőgazdaság nagyüzemivé szervezése még hátra volt, azt sejteni lehetett, hogy a korábbi kényszerítésekhez képest kevésbé lesz otromba. Aztán: a városi lakosság korántsem foglalkozott intenzíven vele.

Az igen szűk körű pártelit politikáját részint a „proletár internacionalizmus parancsolatainak betartása”, részint pedig az a nem régi tapasztalat határozta meg, hogy „habár felül a gálya, s alul a víznek árja, azért a víz az úr”. Egyre terjedt a hiedelem: a megtorlások a proletár internacionalizmus számlájára írandók, ami pedig jó a társadalom alakulásaiban, az a viharzó víztől való félelemből következik. (A decensebbek egyenesen azt hajtogatták, hogy a központi pártszervekben is sok „jó magyar ember” található.)

A párthatalom és a lakosság között elkezdődött és egészen a rendszerváltásig tartott az a sokfelvonásos színjáték, amelynek az volt a „leglényege”, hogy a párt úgy tett, mintha megszorítások nélkül uralkodnék, a „víz az úr”-jelenséget megtapasztalt-átélt s ennek következtében alattvalóként teljesen már nem kezelhető lakosság pedig úgy, mintha ezt az uralmat elismerte volna.

Ahogy vannak karrierdiplomaták, úgy voltak (de mennyien!) karrierpárttagok meg magyarpártiak és moszkoviták. Éleseszüek és balekok. Elithez tartozók és mezeiek. Az elit számára azért volt szükséges a mezei párttagság, hogy széles körben lehessen taggyűléseket tartani, marxizmus-leninizmus középiskolákat és egyetemeket működtetni.

Volt a párttagoknak egy másféle megkülönböztetése is. Egy részük környezetében az emberek a „pártra való tekintettel” viselkedtek, azaz: tartották a szájukat, más részük környezetében pedig nem kellett „tekintettel lenni a pártra”. Az előbbiekek részaránya az idő haladtával fogyott, az utóbbiaké pedig növekedett. Sokan büszkéek voltak rá, hogy nem párttagként kezelik őket.

Ez a közhangulat fogadott az Országos Széchényi Könyvtárban is, amikor munkatársra lettem.

Megtisztelő státusz

Másoktól még nem hallottam, hogy mondták volna, de magam úgy tapasztaltam: aki erős hivatásának tartja a könyvtárosságot vagy valamilyen társadalomtudomány művelője, külön megtiszteltetésnek veszi, ha a nemzeti könyvtár munkatársra lehet. Sokaknál egyenesen olyan belső kényszer az ide kerülésre való törekvés, mint a mohamedánoknál a mekkai zarándoklat, még ha nem is tudja minden hívő megvalósítani.

A „történeti OSZK” elérését legtöbben a tudományos kutatás felől szorgalmazták, „tegnapjaink és napjaink OSZK-jába” a kutatókon kívül a könyvtárpolitikusok, könyvtárszervezők, szolgáltatási specialisták egyként szeretnének bejutni.

Amikor beléptem a könyvtár munkatársai közé, az ELTE volt könyvtár szakos hallgatói közül pl. legalább harmincan bukkantak fel a különböző szervezeti egységekből, ami nagyjából egy tizedét tette ki az akkor teljes főfoglalkozású létszámnak.

„Mintasokaságom” fele részben frissen végzettként került a könyvtárba, fele részben immár más könyvtárban szerzett érdemeiért hívatott meg munkatársnak. Emlékezésem közben azt is meg kell állapítanom, hogy közülük szinte mindenki vitte „valamire”. A nemzeti könyvtár ösztönző erejének köszönhetően ki neves (és korántsem csak könyvtár-) tudós lett, ki a felettebb tág és sokszínű könyvtárosság elsőrendű szakembere, ki meg könyvtárpolitikus. Nélkülük nem alakulhatott volna ki a hazai könyvtári rendszer, amelyet csak azért nem aggatok körül epithetonokkal, nehogy valaki megvádoljon: nem vagyok objektív.

Ha történetesen más mintasokaságot vizsgáltam volna, bizonyára ugyanarra a megállapításra jutok, mint amelyet az imént előadtam. Ismereteim szerint jelenleg is számos könyvtárost fűt az OSZK-ba kerülés vágya: mert azért a nemzeti könyvtár az nemzeti könyvtár. Munkatársának lenni talán ma még nagyobb rang és elismerés, mint az „én időmben”, kerekén negyven éve volt.

A nemzeti könyvtár színeiben

Az ELTE könyvtár–magyar szakának elvégzése után 1953-ban a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárában kezdtem el dolgozni. Azért mentem bele abba, hogy a Budapesttől távoli, számomra szinte teljesen ismeretlen városba költözzek, mert egyfelől könyvtárának kiváló híre volt, másfelől pedig minden bonyodalom nélkül akartam kiszállni abból a mozgalmi–ideológiai „ringlispléból”, amelybe korábbi hiányos tudásom és tapasztalataim miatt beszálltam. Ott új, apolitikus életet kezdhettem, s kezdtem, valóban.

Debreceni életem keservesen indult: bizalmatlansággal és szegénységgel kellett megküzdenem, havi 963 forintot fizetéssel. Egy idő, úgy másfél-két év elmúltával azonban mindkét vonatkozásban javult a helyzetem. Két könyvtárba (a másik a Megyei Könyvtár volt) fogadtak be a kollégák, s pekunálisan sem maradtam tartosan az „ebek harmincadján”: elég jó ütemben növekedő fizetésem

és ilyen-olyan mellékkeresményeim elegendők voltak ahhoz, hogy éljem „boldog úrfikoromat”.

Szakmailag ugyancsak jó „gyakorlótereim” adódtak, s vitapartnerévé fogadtam az igazgató, Csúry István, akivel felettébb sokat veszekedtem is, minthogy besüültük–szerettük egymást. 1959 júniusának közepén éppen nyári szabadságom felől gondolkodtam, s eszem ágában sem volt gondolni állásváltoztatásra.

És akkor... Egyszer csak megjelent előttem sötétkék, napszíta ballon öltönyben Hámori Béla főosztályvezető, egyszersmind az OSZK személyzetise és párttitkára (1956-ot követően: miniszteri biztosa), s felkért: Sebestyén Géza hívására mennék az OSZK-ba dolgozni. (Később megtudtam: Durzsa Sándor, valamikori oktatóm, az idő tájt OSZK-osztályvezető kommandált Sebestyénnek.)

Rajtam azonnal úrrá lett a könyvtárosi „Mekka-szindróma”, s ígént mondtam Csúry István, legtöbb kollégám, barátaim és barátnőim nem nagy örömére. 1959. augusztus 5-én áthelyezéssel kezdtem a nemzeti könyvtárban dolgozni, ahonnan 1962. június 15-én a Művelődési Minisztérium könyvtári osztályára távoztam.

Amikor Hámori Bélánál rendeztem papírjaimat, hirtelen belém villant, hogy rövid idejű, válással végződött házasságomról nem emlékeztem meg önéletrajzomban. Annak írása közben ui. '56-tal kapcsolatos „vallomásom” finom megfogalmazására koncentráltam. (Egyébként valahogy így: „Az októberi eseményekben nem vettem részt, de nagyon megráztak.”)

Életrajzom e „lukára” mentegetődzve hívtam fel Hámori elvtárs figyelmét. Ő jószágosan, a Berlin elestéből ellesett sztálini kézmozdulattal ennyit mondott:

– Tudjuk, Futala elvtárs, tudjuk.

És a párt valóban tudta. Néhány nap múlva, miközben a folyosó római szarkofágjaiban gyönyörködtem, elébem állt Rudas Klára, immár kolléganőm, aki az OSZK-ba a Szabó Ervin Könyvtárból jött át a pártszervezetet erősíteni. Sok dioptriás szemüvege mögül gyors pillogással, mintha részvétét nyilvánítaná ki első házasságom tönkremenése miatt, ekként kívánt erőt önteni belém:

– Ne szomorkodjék, Tiborkám (így: bizalmasan-kedvesen), van itt sok tisztességes lány és elvált asszonyka, bizonyára talál magának megfelelőt. Mi segítünk benne.

Köszöntem szépen, de elhárítottam a kilátásba helyezett segítséget, mondván: nem szomorkodom, s a megtalálás hadd legyen az én dolgom, mint ahogy lett is.

Az OSZK-ban három beosztásban volt szerencsém dolgozni, ha úgy tetszik, három és félben. Legelőször a bibliográfiai osztályon a kurrens csoportban, amely a könyvtár és a nemzeti bibliográfia használatára készítette el a köteles példányok címleírását, majd hamarosan a retrospektívben, ahol az 1945 és 1960 között megjelent könyvek bibliográfiájának munkálatai folytak. E csoportban különben sok vizet nem zavartam, mert Sebestyén Géza a Horthy-rendszer termését kumuláló bibliográfia létrehozásának első megközelítésű tervezetét készítette el velem.

Mihelyst ezzel végeztem, átkerültem a KMK-ba, a Lázár Péter vezette könyvtártudományi osztályra. Ott az akkoriban még szignaletikus KDSZ szerkesztője voltam, lektoráltam–szerkesztettem a KMK különféle sorozatait, részt vettem a szegedi egyetemi könyvtári tanácskozás, a könyvtártudományi kutatásokról tartott ankét előkészítésében és/vagy utómunkálataiban, s némi közöm volt a gödöllői bibliográfiai konferencia ügyes-bajos dolgaihoz is. Ezen felül nekiláttam a könyvtárakban tervezett bibliográfiák bejelentésével kapcsolatos korábbi utasítás modernizálásának, ám ebből sohasem lett semmi.

Kb. háromnegyed éven át tartott KMK-s beosztásom, amelynek azért szakadt vége, mivel az OSZK (akkor) csoport szinten újjászervezte az igazgatási részleget, s annak vezetésével Sebestyén Géza engem javasolt megbízni. A főigazgató asszony, Jóború Magda – „megszemlélésemet” és „meghallgatásomat” követően – a javaslattal egyetértett, s én hipp-hopp megint a „nagy Széchenyi” keretében találtam magam.

Munkatársam az egyként kiváló és szeretetreméltó Falta Rosemarie lett, aki Jóború kedves embere volt. Összeszoknunk nem nagyon kellett: egy évfolyamra jártunk az egyetemen, s így jól ismertük egymást.

Persze: tres faciunt collegium, s hogy ez kilegyen, postabontásra mindig ájtött valaki párttag Hámori főosztályáról (nevére, sajnos, nem emlékszem), aki elsőként nézte át a leveleket abból a szempontból, nincs-e közöttük fellazító–ellenforradalmi írás. Nem volt soha, legalábbis amíg ott voltam.

Akkor fordult elő első ízben pályafutásom alatt, hogy munkatársat vehettem fel, egy szép ifjú leányt gépíró–adminisztratív munkák végzésére. Vénülésem egyértelmű jele: az ő nevét is elfelejtettem, pedig hosszabb időn át gondoltam rá. Úgy is, mint a vezetői uborkafára felmászottóságom dokumentumára, valamint úgy is, hogy tetszett a hölgy.

Tulajdonképpen két főnököm volt: mindkettőt kedveltem és becsültem. Igaz, hogy mindkettőt máshogyan. Jóborút nagyvonalúságáért, Sebestyént részletekbe „merüléséért”. Ezért aztán jó szívvvel igazodtam sajátos ügymegközelítési–ügykezelési, illetve fogalmazási stílusukhoz. Jóborúnak szikár produktumokkal álltam szolgálatára, Sebestyénnek terjedelmesekkel. Emlékszem: az egyik elaborátum, amelyet Sebestyénnek írtam, az OSZK funkcióit próbálta meghatározni, ezen belül a „magas szintű közművelődési funkciót”. Hiába, hogy ő elfogadta írásműve-
met, az MM-ből háromszor dobták vissza a közművelődési funkció elégtelen kifejtése miatt. Végül már együtt, többször egymással pörlekedve öntöttük a minisztérium által is akceptált formába az ominózus 2-3 oldalt.

Csinálnunk volt mit. Falta Rosemarie elsősorban az OSZK kiadványainak lektorálásával és sajtó alá rendezésével foglalatoskodott, de gyakran tőlem is átvállalt feladatokat. Én az alatt a kb. másfél év alatt, amíg a csoportban tevékenykedtem, a kurrens ügyintézésen kívül elkészítettem a könyvtár teljes szervezeti és működési szabályzatát, azaz nagyon sok esetben újraírtam vagy legalábbis egzakttá tettem a szervezeti egységek megküldte tervezeteket. Megszerveztem – örökzöld témaként – a továbbképzést, menedzseltem az ún. önfényképezési akciót.

Ezt az akciót tulajdonképpen a párt- és szakszervezet (az SZB élén Horváth Viktor osztályvezető állt, s „in hoc signo” rendkívül sokat és lukratíven dolgozott) kezdeményezte, de aztán rám maradt a sok száz, legtöbbször torz „önfénykép” feldolgozása. Elvileg belőlük indultak ki azok a vizsgálatok, amelyek a racionálisabb munkamegosztás kialakítását és a munka hatékonyságának növelését voltak, azaz pontosabban: lettek volna hivatva elősegíteni. Én két nagy szervezeti egység, a gyarapítási osztály és a hírlaptár vizsgálatára összeállt ad hoc bizottságot vezettem, sorban a harmadikhoz (kézirattár) már nem volt közöm.

Mit mondjak: se az önfényképezés, sem a vizsgálati sorozat nem volt népszerű. A munkatársak a minőségi munkát féltették a technológiai szemléletű közbeavatkozásoktól; rejtve: a megszokottság kényelmének megszüntetésétől is tartottak. Még az igen éles eszű, gyors és logikus gondolkodású, az „udvariasságban kép-

telenség őt megelőzni” mondattal jellemezhető Pajkossy György fősztályvezető is dubiózus volt a vizsgálatok eredményességét illetően. Egyszer mondta is:

– Jól van, neked muszáj ezeket a vizsgálatokat csinálni, de azért ne vedd túlságosan komolyan őket. Nem lesz pozitív hozadékuk. Különben jegyezd meg: Magyarországon manapság a munkaerő a legolcsóbb.

Mi tagadás, meglehetősen lehervadtam e vélekedés miatt, amelynek helytálló volta teljes mértékben beigazolódott. A gyarapítási osztályon még valahogyan sikerült befejezni az akciót és megállapodni a tennivalókban. Nem így a hírlaptárban, ahol a tárat szinte saját feudumának tartó és akként kezelő Decsényi Béla gerjesztette ellenállás falanxába ütköztünk. A legfőbb botránykő (formálisan) egy görög szó, az „akribia” volt, amelynek használatát indulatosan sérelmezte a kollektíva. Én valójában „gánctalan pontosság” jelentésében, tehát dicséretként alkalmaztam a záró dokumentumban, ám a hírlaptár munkatársai „szórsálhasogatás”-nak értelmezték, az információt valamelyik idegen szavak szótárából beszerezve. A jelen lévő Jóború Magda egy ideig hallgatta az elutasító szózuhatagot, majd – általam megfigyelt jeléül annak, hogy idegesíti a dolog – elkezdett jobb kezével zongorázni az asztal lapján. Tudtam: mindjárt „felrobban”. Úgy is lett, s iszonyatosan leteremtette a hírlaptári kollektívát. Kijelentette: a záró dokumentumban olvasható javaslatokat tessék végrehajtani. Meglehet, ha nincs főigazgató, az ad hoc bizottság még jobban „kikapott” volna.

Egyébként a csoport irodája „baráti irodákkal” volt körülvéve. Közvetlenül mellettünk dolgozott a várépítészet, nevezetesen Tombor Tibor (az ő könyvtárépítési referenciamunkája az Országos Műszaki Könyvtár épületének adaptálása volt), Farkas László és – időnkénti megjelenéssel – a vár akkori főépítésze, Havassy Pál. Mindhárman kedves–szellemes emberek lévén, szívesen ültünk le körükben olykor-olykor bölcsességeiket–érdekességeiket hallgatni. Én, aki állandóan és mindent egy szál tollbetéttel írtam, nem győztem csodálni Tombor Tibor asztalán a tûhegyesre faragott ceruzák és a szívárvány minden színét felvonultató töltőtollak garmadáját. Ha egyszer – gondoltam – nekem is lenne egy ilyen készletem, az már a felépült szocializmus állapota volna. (Megjegyzem, rajta kívül Lázár Péternek volt az intézményben hasonló írószer-gyűjteménye.)

A főigazgató asszony titkárnőjével, Tomits Ottiliával inkább Falta Rosemarie barátkozott, én inkább Szűcs Ilával, Sebestyén titkárnőjével, aki a baloldali szocdemek elitjének köréből rendelkezett érdekfeszítő információkkal.

Elég gyakran voltak látogatóink. Falta Rosemarie-nak az OSZK közeli–távoli szervezeteiből, nekem főleg Debrecenből és Szegedről. Az elsőként említett esetben férfiak, a másodikban említettből főként lányok–asszonyok voltak túlsúlyban.

Másfél év alatt egyszer sem zördültünk össze, ami nyilván Falta Rosemarie végtelenül decens természetének köszönhető elsősorban. Sokat és jóízűen beszélgettünk, különösen a favágó munka közben, az irodalomól, a művészetekről. A Kyra Kyralináról, a Párducról, leggyakrabban pedig a Nagyvilágban megjelent írásokról. Olyannyira beszélgetősek voltunk, hogy nevelt fiam, amikor tanítónije megkérdezte tőle:

– Hát a te apád mit csinál?

Amire ő:

– Űl a Széchényi Könyvtár egyik irodájában. Beszélget és néha telefonál.

1962. június elején váratlanul Láng Imre, a könyvtárosztály helyettes vezetője hívatott az MM-be. Azt gondoltam, valamivel nincs megelégedve. Meglepetésemre főelőadói állással kínált meg az osztályon. Némi hezitálás után az ajánlatot elfogadtam, s lettem tizenhét évre menően minisztériumi csinovnyik.

A délidei sétány

A kisvárosokban a promenádokon lehetett megtudni–megszemlélni mindazt, amit megtudni–megszemlélni érdemes volt. Számomra az OSZK megismerése szempontjából az a 150-200 méteres távolság szolgált délidei sétányként, amelyet a múzeumi főépületből a Múzeum u. 3. alatti ebédkiméző étkezőhelyig és vissza kellett megtenni. Itt értesülhetett az ember a barátságokról, haragokról, összeveszésekről és kibékülésekről, de még a magányosságok okairól is. Csak éppen értelmezni, részinformációkkal kiegészíteni – színezni – kellett mindezt.

Jelülül annak, hogy új kolléganőim jó szívvel viseltettek irántam, igen hamar nem kellett egyedül egymagamban ebédelni mennem és az ebédelésből visszajönnöm. Konkrétan: „bevágódhattam” a kurrens bibliográfiai csoport együtt ebédelő tagjai (Bánlaci Éva, Pethes Maja, Sarkady Zsóka, Wlasics Ilona) közé. Velük ebédelte a matematikusból élszakozóvá fejlődött Papp Zoli is, de úgy, hogy 10-10 perccel előbb indult el és később tért vissza, minthogy tüdő- és szívbántalmi lassú mozgásra kényszerítették. (Én csodáltam, sőt olykor cikiztem is, hogy fiatal ember létére hogy a fenébe’ lehet ezt a fegyelmet betartani, s lám, lám!: most én is erre vagyok utalva, igaz, hogy vénen.)

Az ebédelést nyáron némi fagyalatozással toldottuk meg, tavaszon–őszön–télen pedig falkában (később Szalai Zoli is betársult hozzánk) való lófrálással a Kálvin tér környékén, nemegyszer Jóború Magdába ütközve. Mindig nagyon szívélyesen üdvözlöttük egymást.

Sebestyén Géza rendszerint egyedül abszolválta a kétszer kétszáz méteres távot némiképp ugráló, hatalmas lépésekkel. Oda és vissza egyaránt sietett. Néha ugyan mellé csapódott egy-egy hölgyrajongója, ha éppen hajlandó volt a promenádi lassú séta lehetőségéről lemondani.

Egyedül járt, mindig kicsit az eget kémelve szemüvege mögül idősb Kövendi Dénes a kéziratárból. Nyáron is szigorúan kalapban, ahogy a régiek s közöttük apám. Ha ráköszöntek, kissé zavarba jött, minthogy gondolatai messze járhattak.

A korán meghalt Gombocz István, USA-beli könyvtáros, ösztöndíjunk névadója és Borsa Gedeon párban járt ebédelni, miközben intenzíven vitakoztak egymással. Azt hiszem, a beszélgetések „moderátora” inkább Borsa volt: Gombocz Istvánban több volt a tanulni és befogadni kész hajlam.

Külön szertartásként valósult meg a nevezetes bibliográfus és könyvtártudós Gulyás Pál ebédre vitele Bélyey Pál vagy Sarkady Zsóka karján. (Ha az utóbbi változat „jött be”, mindig megjegyeztem magamban: „Van ízlése az öregnek”.) A szertartás naponta úgy indult el, hogy a jeles agg, botját intenzíven használva, fél tizenkettő körül betotyogott a kurrens bibliográfiai csoporthoz, ahogy megszokta a nem túlságosan régen véget ért Bélyey-rezsim idején, amikor Bélyey mellett Albert Gábor és Wendelin Lúdia (Ferenczy Endréné) volt a bibliográfus.

Alighogy bejött, Gulyás Pál máris rágyújtott egy iszonyatosan büdös szivarra, amelynek füstjével mindjárt tele lett a csoport mindkét helyisége. Aztán emlékezni kezdett. A „régi szép időkkkel” kapcsolatos sztorijait egyszerre jellemezte az érdekesség és a rosszmájúság.

Egy jó fél óra elteltével szedelőzködni kezdett azzal, hogy vagy Bélley Pál vagy Sarkady Zsóka nyújtotta karját az öregnek. Aztán számos pihenővel tarkítva ért el a menet az ebédlig. Ebéd után Gulyás Pál már nem tért vissza a főépületbe: hazament szundítani.

A „házonbelüli”, azaz a Múzeum u. 3. szám alatti épületben elhelyezkedő KMK-sok, OSZK különgyűjteményesek és a gazdasági apparátus tagjai ebédelési szokásai és „viszonylatai” nem tértek el a főépületben dolgozóktól. Csak a „kibontakozásokat” felfedő kétszáz méter hiánya miatt nehezebben voltak felfedezhetők.

Sebestyén Géza „menő” évei

Amikor 1959 második felében az OSZK munkatársa lettem, az intézményben már lezárult a konszolidáció, a „váltások” és az átmeneti megbízatások megszűntek: minden poszton kinevezett emberek álltak. A közhangulat nagyjából-egészéből olyan volt, mint amilyenről az ország egészéről szólva emlékeztem meg. Szóval: tettekkészség és szándék volt a levegőben.

Az ötvenes és hatvanas évek fordulóján a nemzeti könyvtár sorsát – működését és perspektíváit – Sebestyén Géza személyisége határozta meg mindenekelőtt. Ez több körülményre is visszavezethető. Az első: a könyvtárügy állami irányítása – áthozva őt a műegyetemi könyvtárból – bizalommal volt iránta. A második: Jóború Magda, aki tulajdonképpen „büntetésből” került a könyvtár élére, amiért aláírta '56-ban azt a miniszteri utasítást, miszerint az orosz nyelv tanulása nem kötelező, ezekben az években eléggé visszahúzódva élt, illetve pedagógiai kutatómunkájában mélyedt el. Maga számára csak a stratégiai és a diszkrecionális döntéseket tartotta fenn, az utóbbiak között pl. a „nagyon sáros” és a „nagyon ötvenhatos” (így Nagy Imre lánya és Tardy Lajos) személyek felvételének eldöntése neki köszönhető. Az operatív munkát helyettesére, Sebestyén Gézára hagyta. A harmadik: Sebestyén Géza karizmatikus egyéniség volt.

Ő több vonatkozásban is a Széchényi Könyvtár nagygyá tételére játszott: főként a szolgáltatások jegyében véghezviendő kiteljesedés lebegett szemei előtt. Ezért szorgalmazta erőteljesen a könyvtár vári elhelyezésének mielőbbi realizálását, miközben meg volt győződve róla: a rekonstrukcióban, lévén a legkevésbé romos, az F épület kerül elsőnek sorra. Ebben annyira hitt, hogy új bútorzattal láttatta el a könyvtárat, mintha már csak „néhányat kellene aludni”, s az egész máris áthelyezhetővé válnék. Én, és nyilván mások is, hiába mondogattuk neki, hogy ebből nem lesz semmi, mivel legelőbb a Dunára néző részeket fogják rendbe hozni, ő csak hajtogatta a maga optimizmusát.

A központi szolgáltatások korszerűsítése nem kevésbé volt szívügye, mint a vári építkezés. A külföldi könyvek gyarapodási jegyzéke két sorozatának ügyét Haraszty Gyulára, az MTA Könyvtárának elmozdított igazgatójára bízta, a nemzeti bibliográfia reformját azonban önmaga menedzselte.

1959. január 1-jén megalakult a Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK), melynek Sebestyén Géza lett az igazgatója. Ott A könyvtáros kézikönyve c. mű két kiadásában is szerzőtársa, Sallai István körül csakhamar kialakult az a munkatársi mag, amely az intézetet valóban központi szerepkörű és országos kihatású intézménnyé tette.

Sebestyén Géza terveihez és kezdeményeihez a személyi fedezetet részint az OSZK mobilitásra hajlamos munkatársainak aktivizálásával, részint vidéki káde-rekkel, részint pedig azoknak a „sebista” kolléganőknek az OSZK-ba hozásával biztosította, akik a műegyetemi könyvtárban „nagyon zokon vették” igazgatójuk, Kondor Imre elbocsátását meg sem jelent '56-os interjúja miatt.

Sokat gondolkoztam azon, hogy miből is eredt Sebestyén Géza karizmája. Ebben hajdani évfolyamtársam, Szépe György nyelvész volt véletlenül a segítségemre. Egyszer hosszabban beszélgettünk, s ő pályafutásom mikéntjéről tett fel kérdéseket. Én megemlítettem, hogy Sebestyén Géza keze alá dolgozom. Akkor évfolyamtársam így válaszolt:

– Olvastam a doktori disszertációját. Az attól szép, hogy túlzó.

Valóban: a könyvtárban, a könyvtárügyben való elkötelezettségeit is a túlzás jellemezte. Ez más, ebben az ügyben elkötelezettekre is hatással volt, de leginkább a kolléganőkre, akik egy-egy Sebestyén celebrálta értekezletről úgy jöttek ki, belepírult és ájtatos arccal, mint holmi elsődöző lánykák.

Nem tudtam, de nem is akartam önmagam se kivonni Sebestyén Géza hatása alól, bár azért egészen nem követtem. Én, ellentétben vele, szerettem a szép ruhát (más kérdés, hogy rá ritkán tellett), nem volt mindegy számomra, mit eszem, nem szoktam este lizig túlórázni, „hagytam a munkához másokat is hozzáférni” – ahogyan ezt mondani szokták.

Végül: volt módom spiccesnek látni szakmánk szinte valamennyi nagyját vagy annak tartandó személyiségét. De nem Sebestyén Gézát. Még akkor sem, ha egyenesen mulatozásra készítő volt a helyzet. E témából való emlékem a következő: a szegedi egyetemi könyvtári konferencia első napjának estéjén–kora éjszakáján a Hungária szálló első emeletén csak könyvtárosok voltak megszállva. A fiatalja az emelet halljában gyűlt össze, s ott énekelgetett és iszogatót jóval éjjél után is. Mindenkinek virágos jókedve volt. Nekem is. Egyszer csak, természetesen pizsamában és panyókára vetett zöld lódenjében megjelent Sebestyén Géza, s elvonult a mellékhelyiség felé. Aztán vissza. Egy szót sem szólt ugyan, többeknek mégis a római színbeli Péter jutott az eszébe. Ezt követően ki-ki aludni ment.

A modern Ráskai Leák

Szokásom volt, hogy – Szabó Lőrinc verscímét hasznosítva és kiforgatva – a munkaidő befejezése után egy–másfél órát egyedül töltsek el a hivatal és magánéletem között. Ekkor „értékeltem” elmúlt napom bakijait és sikeresebb trauvillejait (ha voltak egyáltalán), ekkor ráztam ki magamból maradék tehetetlenségcimtet, düheimet, azaz: ekkor vedlettem vissza magánzóvá, semmiféle jelzővel nem minősített lényé.

Ez az átvedlés legtöbbször a Múzeum kávéházban zajlott le, egy dupla és egy hatalmas szelet ún. házi torta mellett. (Az egész cech borraivalóstu lúz forintnál nem

tett ki többet.) Ezután következett az esti program. Hol egyedül, hol nem egyedül. Ennek része lehetett – és többször volt valóban – holmi séta a már sötét Múzeumkertben. Ha kíváncsi voltam, bízvást benézhettem a könyvtár földszinti, még kivilágított ablakain, ahol modern Ráskai Leák püfölték az ódon Underwood írógépeket, a kutatók és szerkesztők maszek megrendeléseivel bőven ellátva és maszek módon teljesítve őket.

A másoltatási megrendelésdömpinget tulajdonképpen pozitív fejleménynek tarthattam: akkoriban indultak meg nagy számban életműkiadások és -értékelések a „magyar és magyar vonatkozású tudományágak és művészetek” terén. A folyamat a hírlaptárban indult el, ahol a kutatók–szerkesztők a hírlapokban és folyóiratokban kijelölték a számukra szükséges közleményeket, majd a hírlaptári raktárosok – esetenként óriásiakat cipekedve – elvitték az „anyagot” ahhoz a kollégához, akivel a megrendelő megállapodott, s ezt követően kezdődött a késő estébe nyúló maszekolás.

Mert ugye azokban az években még nem állt rendelkezésre potens másolástechnika. Az első, a szelén lemezeket még „lóbálással” másolásra alkalmassá tevő Xerox 1961-ben érkezett a nemzeti bibliográfia házilagos sokszorosításba vétele (egyszer-smind korábbi késései kiküszöbölése) céljából. A vele elérhető „termelékenységet” velem vállalva Bóday Pál, a KMK tudományos osztályának vezetőhelyettese tesztelte egy szép szöke Eszter (vezetéknévére már nem emlékszem) produkcióján.

A terv megvalósításához egy olyan írógép is érkezett – Vari Typer típusú –, mely papírszalagot használt, s így egyenletes erősségű betűk–sorok–oldalak kerültek ki belőle. E csodagép a kurrens bibliográfiai csoportban az igen kiválóan gépíró Hoffer Rezsőné (Margitka) ujjaira bízott.

A harmadik feltétel a nyomóformák „feltalálása” volt, ami ismét Bóday Pál nevéhez kötődik. Ez volt a „pikkelyes rendszer”. Abból állt, hogy olyan papundecli „tálcák” készültek, amelyekbe „bűjtatóiknak” köszönhetően kéthasábosan be lehetett csúsztatni a nyomtatásra alkalmas cédulákat, s addig igazgatni őket, amíg csak ki nem adják a xerografálásra alkalmas oldalt. A könyvtár nyomda- és sokszorosító üzemében rotaeljárással sokszorosították az egyes oldalakat a xerox produkálta fémlemezről.

Így készültek azután több éven át az MNB kurrens füzetei és éves kumulációi. A füzetek és a kumulációk egyaránt messze voltak attól, hogy „szépségdíjasok” legyenek, operativitásuk tükrében azonban ez még bocsánatos bűnnek sem minősült.

De hadd térjek vissza a modern Ráskai Leákra. A múzeumi épület Bródy Sándor utcai frontjának második ablakánál Szűcs Ilona szorgoskodott. Ujjai alatt az ősi gép csak úgy ontotta a sorokat egymás után. Nagyon aszténiás és nagyon légszőhurutos volta ellenére gépelés közben gyakran, fáradsága növekedvén, mind gyakrabban gyújtott rá, úgyhogy reggelente az ugyancsak Ilona nevű eljárónak volt mi csikket kiöntenie az írógép melletti hamutartóból.

A Pollack Mihály térre néző fronton rendszeresen két ablakmélyedésben is folyt a másolás szertartása. Az egyikben Linczényi Adorjáné, a másikban az imént említett Hofferné szokott volt dolgozni.

Emlékezetem szerint Linczényiné nyugtalanul, az írógép mellől néha felugorva, sokszor telefonálva és rövid időre eltűnve tette a dolgát, Hofferné viszont végtelen nyugalommal, hosszasan ült gépe mellett, s olyan finom folyamatossággal táncoltatta ujjait a klaviatúrán, hogy szinte élvezet volt nézni.

A megemlegetett „trojkán” kívül még legalább egy tucat ilyen másolómunkát vállaló kolléganő dolgozott „in illo tempore” az OSZK-ban. Róluk név szerint azért nem emlékezem meg, mert ők olyan munkahelyeken dolgoztak, amelyek nem voltak ennyire „látványosak–láthatóak”, s tartok tőle: többüket kifejeztem a névsorból.

A másoló kolléganőknek korántsem csak fokozódó elfáradásukkal kellett megküzdeniük, hanem a súlyos hírlapköteteknek olyan „pozitúrába igazításával” is, hogy a szűk gépasztalok ellenére ki lehessen másolni belőlük a kért részleteket.

A régi Ráskai Lea életműve, ha töredékesen is, fennmaradt, a modernké biztosan nem. Az általuk másolt szövegek más hordozókra kerülnek át, esetenként többször is. Csak elvétve akadt olyan megrendelő, aki publikált művének elő-, utószavában, lábjegyzetében megemlítette az ő Ráskai Leája nevét mint készséges segítőjét.

Számomra kötelesség emlékezni rájuk, köztük korán meghalt második feleségemre, Wiesinger Piroskára, aki ugyancsak sok ezer oldalt másolt ki a tudományos kutatás–publikálás céljaira.

Jóború Magda

Egy-egy félmondattal már többször utaltam az OSZK-nak az „én időmben” már stabilan meghonosodott főigazgató asszonyára, aki a stratégiai irányítást magának fenntartva az operatív vezetést szinte teljes mértékben átengedte helyettesének. Sebestyén Gézának. (Jóval később, amikor Jóború egyre nagyobb részt kért vissza magának az operativitásból is, viszonyuk jelentősen megromlott, bár természetük diametrális másságából következően korábban sem kedvelték egymást.)

Jóborút az akkoriban eléggé általános közvélemény, azaz a legkönyvtárcentrikusabb szakmabeliek vélekedése többször bírálta, mondván: nem használja fel az állami, párt- és személyes összeköttetéseit az OSZK, főként a mielőbbi Várba kerülés érdekében. Ez ilyen szimplaságban igencsak méltánytalan megítélés volt, miközben annyi szent, ő nem mondható „örömkatoná”-nak.

Rendkívül gyors áttekintő- és ítélőképessége tette, hogy meglehetősen türelmetlen volt azokhoz, akiknél túlságosan „lassan esett le a tantusz”, vagy akik egy-egy ügyet érdemén fölül lefetyelték körül írásban és szóban. Ilyenkor aztán – tapasztaltam a vezetői kollégium ülésein – jobb kezével csakhamar elkezdett zongorázni az asztal lapján, s máris készen volt a verdikkal, aminek kerete rendszerint ez volt:

– Hát akkor jó, ebben a dologban Pajkossy elvtársnak van igaza, csináljuk javaslata szerint.

Erre Pajkossy György, aki a főosztályvezetői grémiumban Jóborúhoz hasonló éleclátással rendelkezett, rögvést szabadkozni kezdett, hangoztatván, hogy ő nem úgy gondolta stb. Nyilván arra volt tekintettel, hogy az előterjesztő, ám meg nem dicsőült kolléga az ilyen dirnix-mirnix elintézés miatt nemcsak a főigazgató asszonyra orrol meg, hanem rá is, s igyekezett tompítani a „puktum” élet. És aztán azt sem szerette volna, hogy a hasonló tartalmú előfordulások sorozattá álljanak össze, és az egész grémium „bezzegnek” tekintse őt. Meglehet: a túl sok felelősséget sem kívánta.

De hadd térjek vissza a főigazgató asszony két olyan tulajdonságára, amelyeket negatív előjellel szoktak interpretálni. Az egyik: mogorva, kedélytelen ember volt. Ez egyszerűen nem igaz: mindmáig emlékszem azokra a hahotákra, amiket Tomits Ottiliával és Falta Rosemarie-val közösen és – mondhatni – meglehetősen gyakorisággal produkált az élet netánságai fölött. Csak úgy visszhangzott körülöttük minden. De Jóború ebben is racionális maradt: nem hagyta, hogy ezek a jókedvek időbeli terjengőssébe süppedjenek.

A másik balhit: nincs semmiféle érzelmi élete, jellegzetesen rideg lány. Ez sem igaz: első és második férjének halálát – ez némileg számomra is meglepetést okozott – nagyon megszenvedte. Olyannyira, hogy palástolnia sem sikerült ebbéli szomorúságait, pedig mindig szerette volna. Konokul szemérmes egyéniség volt.

Futala Tibor

Kovács Máté Alapítvány – hírek és felhívás

Az 1996-ban létrehozott és 2001-ben a Fővárosi Bíróság által közhasznúvá nyilvánított Kovács Máté Alapítvány Kuratóriuma *2002. évi első ülésén* az új elnök, Tóth Gyula vezetésével a közhasznúságra vonatkozó jogszabályoknak megfelelően és tagok javaslatai alapján módosította Szervezeti és Működési Szabályzatát, elfogadta a múlt év pénzügyi zárását és megfogalmazta az idei év feladatait.

Az Alapítvány – amely a névadó szellemi hagyatékának gondozásán túl a könyvtári kultúra fejlesztését, a tehetséges nappali tagozatos hallgatók és a fiatal könyvtárosok továbbképzésének támogatását tűzte ki célul – az alábbi *konkrét programot* hozza a szakmai közvélemény tudomására.

A Kuratórium kéri a könyvtárakat, könyvtárosokat, Kovács Máté-tanítványait, hogy az idén lehetőségeik szerint az életmű méltatásával emlékezzenek meg *Kovács Máté halálának 30. évfordulójáról*. 2006-ban az Alapítvány konferenciával és tanulmánykötet megjelentetésével szeretné ünnepelni *Kovács Máté születésének 100. évfordulóját*, a kötetbe szerkeszthető *tanulmányok megírására* már most, ezúton szeretnénk felhívni a figyelmet.

A Kuratórium elnöke levélben fordult a könyvtárosképző intézmények tanszékvezetőihez azzal, hogy a tanszékek Irjanak ki olyan szakdolgozati és tudományos diákköri témákat, amelyek *Kovács Máté életműve tárgyú és orális forrásainak feltárását* célozzák és eredményezhetik. Az Alapítvány által várhatóan *2002 őszén kiírásra kerülő pályázatok* juttatásaiban elsősorban azok részesülhetnek majd, akik Kovács Máté életművével foglalkoznak, ill. olyan könyvtári szakterületekkel jegyezték el magukat (könyvtártörténet, -szociológia, -politika stb.), melyeket a professzor is művelt. A doktori képzést végző tanszékeket arra kérjük, hogy egy későbbi Kovács Máté-monográfia elkészítését vagy annak bármely részterméjét iktassák be a jelölteknek javasolt témák közé.

Az Alapítvány céljai között szerepel a *még lappangó Kovács Máté-relikviák összegyűjtésének megvalósítása*, amelyhez ezennel mozgalmat indítunk. A Kuratórium felkéri a még élő tanítványokat emlékeik megírására és a *professzorral kapcsolatos tárgyi dokumentumok* megőrzési célra való átadására. A megőrzés feladatát Kovács Ilonával egyeztetve és a Kuratórium felkérésének eleget téve a *Debreceni Egyetemi és Nemzeti Könyvtár Kézirattára* váltotta, a dokumentumokat tehát a Kézirattár vezetőjéhez, Korompai Gábornéhoz lehet eljuttatni. A közvetítés szerepére természetesen a Kuratórium valamennyi tagja (Tóth Gyula elnök, Barátné Hajdu Ágnes, Bényei Miklós, Kovács Ilona, Suppné Tarnay Györgyi, Szabó Sándor, Szerafinné Szabolcsi Ágnes, Hangodi Ágnes titkár) vállalja.

A Kuratórium minden, a fentebb jelzett célokra, a 100. születési évfordulóra szervezendő konferenciára és az emlékkötetre vonatkozó ötletet és közreműködést szívesen vesz és fogad.

Hangodi Ágnes
kuratóriumi titkár